

KLÁRA ŠEĎOVÁ

**MOŽNOSTI UPLATNĚNÍ ZAKOTVENÉ TEORIE
V PEDAGOGICKÉM VÝZKUMU: RODINNÁ SOCIALIZACE
DĚTSKÉHO TELEVIZNÍHO DIVÁCTVÍ**
OPTIONS OF THE APPLICATION OF THE GROUNDED
THEORY IN PEDAGOGIC RESEARCH: FAMILY SOCIALIZATION
OF CHILDREN'S TV-WATCHING

Úvod

Cílem tohoto článku je na příkladu z vlastní výzkumné praxe ilustrovat a komentovat možnosti, které přináší použití zakotvené teorie v rámci pedagogického výzkumu. Zakotvená teorie (grounded theory) je jedním z možných designů kvalitativní výzkumné studie. Jde o design, který je v sociálních vědách poměrně populární, v pedagogickém výzkumu, který se ve své kvalitativní větvi orientuje především etnograficky, se však dosud používá jen zřídka.¹ Vzhledem k omezenému prostoru bych se chtěla věnovat jedinému, avšak velmi významnému aspektu zakotvené teorie, a to specifickým kódovacím technikám, které tato metodologie zahrnuje.²

Zakotvená teorie představuje sadu systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie (Lewis-Beck et al., 2004, s. 440) Strauss a Corbinová (1999, s. 14) uvádějí, že „... je to teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatím ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů.“ Je zřejmé, že termín zakotvená teorie odkazuje jednak k určitému metodologickému postupu, jednak k jeho produktu, tedy výsledné teorii.

¹ Například Freebody (2003) ve své rozšířené učebnici kvalitativního pedagogického výzkumu uvádí jako nejvhodnější a zároveň nejpobulárnější metody pouze etnografii, případovou studii a akční výzkum.

² V úvodní části tohoto textu v krátkosti charakterizují kódovací procedury zakotvené teorie a v další části popíšu, jakým způsobem a s jakými efekty jsem s těmito procedurami pracovala v rámci výzkumu rodinné socializace dětského diváctví.

Autory zakotvené teorie jsou Barney G. Glaser a Anselm L. Strauss³, jejichž záměrem bylo ustavit kvalitativní výzkum jako skutečně vědeckou metodologii, posunout jej za hranice deskripce jevů směrem k vytváření teoretických rámců a konceptuálního porozumění studovaným fenoménům (Lewis-Beck et al., 2004, s. 440).

V zásadě lze říci, že zakotvená teorie nabízí návod pro zacházení s daty, který stimuluje přemýšlení o nich (Glaser in Lewis-Beck et al., 2004, s. 442). Tento návod zahrnuje řadu jednotlivých postupů, z nichž nejdůležitější jsou patrně specifické kódovací techniky, jimž bych se chtěla na tomto místě věnovat.

Kódovací techniky v zakotvené teorii

Kódovací techniky představují konkrétní způsoby nakládání s daty, od těch nejjednodušších (otevřené kódování), které jsou příbuzné tematické analýze přítomné v každém kvalitativním šetření (Ezzy, 2002), až po ty nejsložitější (selektivní kódování), jež vedou k vyváření teoretických konceptů a modelů. Právě užitím složitějších kódovacích technik se zakotvená teorie nejvýznamněji odlišuje od ostatních kvalitativních postupů.

Kódování v zakotvené teorii představuje proces procházející v zásadě třemi stadii, jimiž jsou: otevřené kódování – axiální kódování – selektivní kódování.

(1) Otevřené kódování

Otevřené kódování znamená vytvoření pojmů, které označují jednotky textu. Jde tedy o přidělení jména jevům. Vytvořené pojmy jsou dále (pomocí techniky konstantní komparace) kategorizovány, což znamená, že jsou seskupovány ty z nich, které se zdají příslušet ke stejnému jevu (Strauss, Corbinová, 1999). Také tyto kategorie jsou pojmenovány a dále jsou zaznamenávány jejich vlastnosti a dimenze těchto vlastností.

(2) Axiální kódování

Axiální kódování je technikou navazující na otevřené kódování, jeho cílem je vytváření spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi (Strauss, Corbinová, 1999). Za tímto účelem se používá tzv. paradigmatický model, který ve zjednodušené podobě vypadá takto:

(A) PŘÍČINNÉ PODMÍNKY => (B) JEV => (C) KONTEXT =>

(D) INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY => (E) STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE => (F) NÁSLEDKY

Použití tohoto modelu umožňuje o datech systematicky přemýšlet a vzájemně je k sobě vztahovat složitými způsoby. V zásadě jde o to, že jsou jednotlivé kategorie přiřazeny k jednotlivým položkám paradigmatického modelu a je hledán vztah jejich subkategorií (předpokládá se například, že určitý typ příčinných pod-

³ Svě společně zakladatelské dílo, knihu *The Discovery of Grounded Theory*, vydali v roce 1967.